

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ДІЯНЬ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ООН ПРОТИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 2000 р.

В. В. ПОПКО, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри порівняльного і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
E-mail: vadympopko@gmail.com

Анотація. У статті висвітлюються питання криміналізації транснаціональних злочинних діянь, що вимагається міжнародно-правовими актами, у першу чергу Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. та протоколами до неї. Транснаціональна злочинність, яка ігнорує державні кордони й усі норми міжнародного права, викликає особливу занепокоєність в усьому світі. Боротьба з нею неможлива силами навіть крупних країн і вимагає спільних зусиль більшості держав. У статті зазначається, що більшість транснаціональних злочинів мають інтернаціональний (транснаціональний) характер, кримінально-правова заборона таких злочинів визначена в національному законодавстві, що визначає головну складність співробітництва в боротьбі з ними. Транснаціональні злочини (тероризм, ядерний тероризм, бомбовий тероризм, захоплення заручників, наркобізнес, торгівля людьми, корупція, відмивання коштів, здобутих незаконним шляхом, кіберзлочини, морське піратство, захоплення повітряних суден, екоцид, незаконне виготовлення і обіг вогнепальної зброї тощо) становлять групу особливо небезпечних, винних, шкідливих злочинів, за які передбачені суворі міри покарання, проте в національних законодавствах існують й розбіжності щодо їх криміналізації, визначення понять, міри покарання, екстрадиції, окремих структурних елементів тощо, що ускладнює розвиток співробітництва та взаємодії. Дається визначення поняття криміналізації та пеналізації. Криміналізація визначається як процес, який охоплює результат визнання певних видів діянь злочинними та кримінально карними, елементом чого є й пеналізація (встановлення кримінального покарання за діяння, вже визнані злочинними), а також диференціація кримінальної відповідальності.

Автор приділяє особливу увагу поняттю транснаціонального злочину, міжнародно-правовій криміналізації окремих видів транснаціональних злочинів, визначених Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. (участь в злочинній організованій групі, відмивання доходів від злочинної діяльності, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя) та інших міжнародно-правових актів.

Ключові слова: транснаціональний злочин, конвенція, криміналізація, пеналізація, злочинність діяння, караність

Актуальність.

Глобальні проблеми, що постали перед світовою спільнотою у зв'язку з необхідністю протидії зростаючій кримінальній активності транснаціональних злочинних спільнот, вимагають вирішення. Це означає, що такі проблеми становлять інтерес для всіх країн світу, проте ні одна з них не в змозі вирішити їх самостійно. Особливу стурбованість викликають: виникнення нових форм активізації діяльності транснаціональних союзів злочинних об'єднань, удосконалення методів приведення в дію кримінальних механізмів планування і підготовки, реалізації, конспірації і отримання результатів злочинних операцій і акцій кримінальних спільнот різних країн. Такі проблеми ставлять перед державами низку необхідних завдань, у числі яких криміналізація злочинних діянь згідно з нормами транснаціонального кримінального права. Численні конвенції, що ухвалюються у сфері співробітництва держав у боротьбі з транснаціональною злочинністю, визначають механізми здійснення криміналізації конкретних злочинів, зокрема Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 4 грудня 1989 р., Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням

тероризму від 9 грудня 1999 р., Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. та інші, проте найбільш значущою у цій сфері є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. В усіх цих міжнародно-правових актах відзначається необхідність криміналізації транснаціональних злочинних діянь перед загрозою поширення міжнародної злочинності глобального масштабу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Потреба комплексного дослідження такого явища як транснаціональна злочинність особливо посилилась у зв'язку з процесами глобалізації, у результаті яких з'явилися численні нові види злочинів, ускладнились механізми здійснення вже відомих системі кримінального правосуддя злочинів, виникла необхідність розробки більш сучасних, ефективних й уніфікованих стратегій як із проблем попередження транснаціональної злочинності, так і з питань правового регулювання, а також співробітництва держав у цій сфері. Теоретичною й методологічною основою вивчення окремих питань транснаціонального кримінального права є класичні праці визнаних світовою спіль-

нотою вчених у сфері міжнародного кримінального права, зокрема М. Бассіоуні, І. Блиценка, Н. Бойстера, М. Буроменського, В. Буткевича, Г. Верле, М. Гілберта, В. Денисова, А. Кассезе, В. Кудрявцева, І. Лукашука, А. Наумова, О. Римарука, Ф. Сєндс, У. Шабаса та інших. Важливе значення для дослідження питань транснаціонального кримінального права мають праці вітчизняних вчених Ю. Бауліна, І. Гальперина, Н. Зелінської, Н. Дрьоміної, Т. Сироїд, П. Біленчука, В. Антипенка, М. Вербенського, О. Пашенко, О. Солоненка, О. Козаченко, Н. Кльован, та ін. У працях кримінологів (В. Капустин, В. Кудрявцев, Ю. Лисенков, О. Римарук, С. Синянський, О. Яковлев) досліджуються питання закономірностей формування і функціонування кримінально-правових заборон, теоретичні основи оголошення діяння в якості злочинного (криміналізація), підстави кримінально-правових заборон, системно-правові принципи криміналізації, поняття кримінальної політики і форми її реалізації тощо. Разом із тим, слід зазначити, що питання криміналізації транснаціональних діянь як явища транснаціонального кримінального права спеціально не досліджувалися, що вимагає вивчення з метою посилення співробітництва та взаємодії держав у сфері боротьби з міжнародною злочинністю.

Метою статті є вивчення явища криміналізації злочинних діянь у транснаціональному кримінальному праві на підставі міжнародно-правових актів й національного законодавства.

Методи дослідження.

Дослідження даної теми веде́ться автором протягом декількох років із використанням національних та іноземних джерел, вивченням норм міжнародного та національного законодавства різних країн із даного пи-

тання. Серед методів, що використовуються автором, загальнонаукові, формально-логічні, як-от аналіз, синтез, узагальнення та аналогія.

Результати.

У світовому масштабі особливу стурбованість викликає транснаціональна злочинність, яка ігнорує державні кордони й всі норми міжнародного права. Транснаціональні злочини мають інтернаціональний (транснаціональний) характер, кримінально-правова заборона таких злочинів визначена в національному законодавстві, що визначає головну складність співробітництва у боротьбі з ними. Слід зазначити, що в багатьох країнах внутрішньодержавне законодавство містить схожі норми стосовно більшості транснаціональних злочинів (тероризм, ядерний тероризм, бомбовий тероризм, захоплення заручників, наркобізнес, торгівля людьми, корупція, відмивання коштів, здобутих незаконним шляхом, кіберзлочини, морське піратство, захоплення повітряних суден, екоцид, незаконне виготовлення і обіг вогнепальної зброї тощо). Вони становлять групу особливо небезпечних, винних, шкідливих злочинів, за які передбачені суворі міри покарання, проте у національних законодавствах існують й розбіжності щодо їх криміналізації, визначення понять, міри покарання, екстрадиції, окремих структурних елементів тощо, що ускладнює розвиток співробітництва та взаємодії.

Криміналізація є одним із методів кримінальної політики й визначає підставу кримінально-правових заборон, допустимість, можливість і доцільність визнання суспільно небезпечного діяння злочинним і караним (Орлеан, 2003: 16). Криміналізація (лат. *criminalis* – злочинний) – віднесення тих чи ін-

ших дій (бездіяльності) до злочинних, якщо раніше вони такими не вважалися, із визначенням в особливій частині кримінального законодавства (нормі) конструктивних ознак складу злочину та можливого покарання за його вчинення. Іноді поняттям «криміналізація» позначають загальне посилення репресій у вигляді підвищення санкцій, запровадження додаткових покарань та обмежень, наприклад, умов звільнення від покарання та ін. (Резолюція A/RES/53/111, 392–393). Найважливішими критеріями криміналізації є: 1) оцінка поведінки особи як суспільно небезпечної; 2) визнання поведінки такою, що суперечить моралі та засуджується більшістю громадян; 3) констатація факту, що боротьба з такою поведінкою можлива лише шляхом застосування кримінального покарання і вжиття інших заходів примусу та що заходів переконання для цього недостатньо; 4) встановлення факту, що зазначене покарання здатне забезпечити загальну і спеціальну превенцію. Криміналізація зумовлюється: підвищенням суспільної небезпечності певних діянь; необхідністю усунення прогалів у законодавстві; встановленням нових суспільних відносин, що потребують охорони за допомогою норм кримінального права.

Криміналізація – це процес, який охоплює результат визнання певних видів діянь злочинними та кримінально карними, елементом чого є й пеналізація (встановлення кримінального покарання за діяння, вже визнані злочинними), а також диференціація кримінальної відповідальності. Іноді виокремлюють пеналізацію як хоча й тісно пов'язаний з криміналізацією, але все-таки відносно самостійний напрям кримінальної політики, що залежить від низки факторів (Святун, 2009). Такими факторами є підстави й умови, і в цьому відношенні

підстави криміналізації і підстави пеналізації неіdentичні. Підстави криміналізації – це, насамперед, суспільна небезпека конкретних діянь. Найбільш загальна підстава пеналізації – це криміналізація, тобто нормативне закріплення конкретних юридичних ознак суспільно небезпечних діянь. Залежно від характеру джерела такого закріплення можна виділити національні (у рамках кримінальних кодексів та інших кримінальних законів) та міжнародні підстави (конвенції, угоди). Наявність конкретного діяння як «конвенційного» за участі держави у відповідній конвенції (чи іншому міжнародному акті – пакті, угоді) є підставою пеналізації на національному рівні. В окремих випадках відповідні міжнародні конвенції приписують, хоча й у загальній формі, встановлювати ті чи інші покарання. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. («Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу...», 1988) зобов'язує кожну країну-учасницю Конвенції (ст. 3) встановлювати за передбачені нею правопорушення такі санкції, як тюремне ув'язнення чи інші види позбавлення волі, штраф чи конфіскація. Чільне місце серед джерел міжнародного кримінального права займають рекомендаційні акти, що стимулюють розширення альтернатив реальному позбавленню волі, у тому числі шляхом закріплення системи рекомендованих до законодавчого закріплення і правозастосування санкцій, серед яких і поширене застосування має як «конфіскація чи постановлення про позбавлення права власності на майно». Схожа санкція передбачена в багатьох інших міжнародних актах, у тому числі про відповідальність за корупцію, про боротьбу з незаконним обігом наркотиків. Конфіскація як «остаточне позбавлення майна за постановою суду чи

іншого компетентного органу» (ст. 2) закріплена і в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалена Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. («Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності», 2000).

У внутрішньодержавному законодавстві, як правило, встановлюються перелік діянь, які розглядаються як злочинні, і передбачаються санкції за їх вчинення, у чому виявляється принцип національного суверенітету. Серед численних загальнокримінальних злочинів виділимо групу транснаціональних, до яких можуть належати злочини, обов'язковим компонентом яких є перетин кордонів злочинцями, або прояв результатів їх протиправної діяльності за межами країни – місця їх вчинення.

Відповідно до п. 2 ст. 3 транснаціональний злочин розглядається як діяння, вчинене більш ніж в одній державі; або злочин, вчинений в одній державі, але суттєва частина його підготовки, планування, керівництва чи контролю має місце в іншій державі; або воно вчинено в одній державі, але за участі організованої злочинної групи, яка вчиняє злочинну діяльність у більш ніж одній державі; або воно вчинено в одній державі, але його суттєві наслідки мають місце в іншій державі. Щодо цього професор Г. Верле зазначає: «Діяння підпадає під вплив транснаціонального кримінального права, якщо воно відповідає трьом умовам. По-перше, воно повинно тягнути за собою індивідуальну відповідальність і бути карним. По-друге, норма, що встановлює таку відповідальність, повинна входити в систему міжнародного права. По-третє, діяння повинно бути караним незалежно від того, чи включено воно в національне право чи ні» (Верле, 2011: 38–39).

Поняття «транснаціональний злочин» не має в юриспруденції переконливого концептуального обґрунтування й однозначного тлумачення: його вивчають з різних аспектів і в різних відносинах, на що вказують майже всі його дослідники (Дж. Альбанезе, А. Боссард, Н. Бойстер, Н. Др'юміна, Н. Зелінська, А. Князькіна, Дж. Мюллер). Найбільш поширеним визнається підхід, сформульований у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. Транснаціональний злочин – це діяння (дія чи бездіяльність), здійснене суб'єктом злочину з «іноземним елементом» (діяння скоєне на іноземній території, є іноземці-співучасники тощо), яке ставить під загрозу важливі суспільні відносини (життя і здоров'я людини, безпеку, свободу, природу, майно, кошти тощо), або завдає шкоди цим відносинам. При цьому слід враховувати, що злочинні наслідки, як правило, настають більш ніж для однієї держави. Конвенція ООН 2000 р. дає перелік ознак, що характеризують «іноземний елемент» транснаціонального злочину (ст. 3 п. 2).

Криміналізація транснаціональних злочинів, до яких належать численні конвенційні злочини, відбувається на підставі міжнародних та регіональних конвенцій шляхом прийняття державами обов'язкових або настійливо рекомендованих стандартів криміналізації транснаціонально-небезпечних діянь.

Міжнародні конвенції охоплюють ті види злочинів, які викликають особливу стурбованість міжнародної спільноти. Вони збільшують можливість взаємодії держав у стримуванні таких злочинів: розширюють засоби судової допомоги, розглядають питання юрисдикції і екстрадиції тощо, а також встановлюють зобов'язання держав у

криміналізації правопорушень, і в загальних рисах формулюють їх склади.

Транснаціональні злочини як складові міжнародної злочинності є національними за формальними ознаками, оскільки включають в себе протиправні діяння, заборонені й карані національним правом. Ідентифікація їх як злочинів, судовий розгляд та покарання злочинців здійснюється конкретною державою. Таким чином, під впливом міжнародного права у процесі криміналізації транснаціональних злочинів відбувається уніфікація національного законодавства, адже тільки внутрішньодержавне право здатне криміналізувати діяння, що не є підставою міжнародної кримінальної відповідальності й не підпадає під міжнародну кримінальну юрисдикцію.

Перелік транснаціональних діянь, що вимагають криміналізації у внутрішньодержавному праві, передбачені Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000) та двох додаткових протоколів до неї – проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю і повітрю та про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми. Слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним, будь-який злочин з ознаками транснаціональності вимагає криміналізації в національному законодавстві, згідно зі ст. 2 цієї Конвенції. Також існує застереження, коли законодавство держав-учасниць містить перелік конкретних основних правопорушень, до нього включається, як мінімум, «всеосяжне коло злочинів, пов'язаних із діяльністю організованих злочинних груп».

Згідно з Конвенцією ООН 2000 р. криміналізації потребує: а) участь в організованій злочинній групі, у тому числі причетність до злочинної групи, а також участь у змові (ст. 5); б) від-

мивання доходів від злочинів (ст. 6); в) злочин корупції (ст. 8); г) перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 23).

Конвенція ООН 2000 р. встановлює, що основні правопорушення включають злочини, вчинені як в межах, так і за межами юрисдикції відповідної держави-учасниці. Проте злочини, вчинені за межами юрисдикції будь-якої держави-учасниці, являють собою основні правопорушення тільки за умови, що відповідне діяння є кримінально караним відповідно до внутрішнього законодавства держави, в якій воно вчинене, і було б кримінально караним відповідно до внутрішнього законодавства держави-учасниці, в якій здійснюється або застосовується ця стаття.

Таким чином, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. зобов'язує держави-учасниці криміналізувати транснаціональні злочини, що найбільш характеризують злочинну діяльність організованих груп, по-перше, участь в організованій злочинності, відмивання коштів, корупція, а також перешкоджання правосуддю. Інші антикримінальні конвенції зобов'язують держави діяти аналогічним чином і щодо інших транснаціональних злочинів.

Висновки і перспективи.

Для транснаціональних злочинів характерним є поєднання множинної («подвійної» чи більше) кримінальності, що вимагає зусиль багатьох держав у криміналізації злочинних діянь у внутрішньодержавному законодавстві. Криміналізація – процес, який охоплює результат визнання певних видів діянь злочинними та кримінально карними, елементом чого є й пеналізація (встановлення кримінального покарання за діяння, вже визнані

злочинними), а також диференціація кримінальної відповідальності.

Криміналізація транснаціональних злочинів, до яких належать численні конвенційні злочини, відбувається на підставі міжнародних та регіональних конвенцій шляхом прийняття державами обов'язкових або наполегливо рекомендованих стандартів криміналізації транснаціонально-небезпечних діянь. Серед міжнародно-правових актів, що стосуються криміналізації транснаціональних злочинних діянь, важливе місце посідає Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., в якій визначаються особливо небезпечні злочини, що вимагають криміналізації, такі, як участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинної діяльності, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя.

Необхідність встановлення кримінально-правової заборони в конкретних випадках, а також необхідність гармонізувати національне законодавство у цій частині потребує удосконалення міжнародно-правових стандартів криміналізації злочинних діянь транснаціонального характеру.

Список використаних джерел

1. Верле Г. Принципы международного уголовного права: учебник. Пер. с англ. С.В. Саяпина. Одеса: Фенікс; Москва: Транслит, 2011. 910 с.
2. Зелинская Н.А. Международные преступления и международная преступность: монография. Одесса: Юридическая литература, 2006. 568 с.
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалена Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
4. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
5. Кузнецов А.П. Криминализация – декриминализация, пенализация – депенализация как содержание уголовной политики. Вестник Краснодарского университета МВД России. 2017. № 1(35). С. 15–19.
6. Орлеан А.М. Международно-правовой опыт криминализации торговли. Прокурорская и следственная практика. 2003. № 1/2. С. 100–104.
7. Резолюція A/RES/53/111 «Транснаціональна організована злочинність» ГА ООН. URL: https://www.un.org/ru/ga/third/53/third_res.shtml
8. Святун О.В. Діяльність Ради Європи щодо протидії сучасним формам рабства. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 83 (Частина II). 2009. С. 85–100.

References

1. Verle, G. (2011). Principy mezhdunarodnogo ugovornogo prava. [Principles of international criminal law]. Odessa: Feniks; Moskva: TransLit, 910.
2. Zelinskaja, N.A. (2006). Mezhdunarodnye prestuplenija i mezhdunarodnaja prestupnost [International crimes and international crime]. Odessa: Juridicheskaya literatura, 568.
3. Konventsiiia OON proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti, ukhvalena Rezoliutsiiei 55/25 Heneralnoi Asamblei 15.11.2000 [United Nations Convention against Transnational Organized Crime, adopted by General Assembly resolution 55/25 15 November 2000]. Available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
4. Konventsiiia OON pro borotbu proty nezakonnoho obigu narkotychnyh zasobiv i psyhotropanyh rečovyn [United Nations Convention against illicit traffic in narcotic

- drugs and psychotropic substances]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
5. Kuznetsov, A.P. (2017). Kriminalizatsiia – dekriminalizatsiia, penalizatsiia – depenalizatsiia kak sodержanie ugovnoy politiki [Criminalization – decriminalization, penalization – depenalization as a content of criminal policy]. Ministry of Internal Affairs of Russia Krasnodarskii university magazine, 1(35): 15–19.
 6. Orlean, A.M. (2003). Mezhdunarodno-pravovoj opyt kriminalizacii tovgovli [International legal experience of criminalization of commerce]. Attorney and investigation practice, 1/2: 100–104.
 7. Rezolutsiia A/RES/53/111 «Transnatsionalna organizovana zlochynnist» UNGA [UN GA Resolution A/RES/53/111]. Available at: https://www.un.org/ru/ga/third/53/third_res.shtml.
 8. Sviatun, O.V. (2009). Diialnist Rady Yevropy shchodo protydiv suchasnym formam rabstva [Council of Europe activity in contravening modern forms of slavery]. Current problems of international relations, 83 (II), 85–100.
-

V.V. Popko (2019). Criminalization of transnational actions under the UN Convention against transnational organized crime 2000. Law. Human Environment, 10(3):151-158. <https://doi.org/10.31548/law2019.03.020>

Summary. The article deals with the criminalization of transnational criminal acts, which is required by international legal acts, primarily the United Nations Convention against Transnational Organized Crime of November 15, 2000 and its Protocols. Transnational crime, which ignores state borders and all norms of international law, is of particular concern throughout the world. The struggle against it is impossible by the forces of even large countries and requires the joint efforts of the majority of states. The article notes that the majority of transnational crimes are international (transnational) in nature, the criminal law prohibition of such crimes is defined in national legislation, which determines the main difficulty of cooperation in combating them. Transnational crimes (terrorism, nuclear terrorism, bombing terrorism, hostage taking, drug business, human trafficking, corruption, money laundering, cyber-crime, sea piracy, aircraft seizure, ecocide, illicit manufacturing and trafficking in firearms, etc.) a group of especially dangerous, guilty, harmful crimes, for which harsh penalties are envisaged, however, there are disagreements in national legislation regarding their criminalization, definition of concepts penalties extradition individual structural elements et al., which complicates the development of cooperation and interaction. The definition of the concept of criminalization and penalization is given. Criminalization is defined as a process that covers the result of the recognition of certain types of acts criminal and criminal, an element of which is penalization (the definition of criminal punishment for acts already recognized as crimes), as well as the differentiation of criminal responsibility.

The author pays special attention to the concept of transnational crime, international legal criminalization of certain types of transnational crimes defined by the UN Convention against Transnational Organized Crime in 2000 (participation in a criminal organized group, laundering of proceeds of crime, corruption, obstruction of justice) and other international legal acts.

Keywords: transnational crime, convention, criminalization, penalization, criminality, punishment
